

Hétköznapi hőseink – írjunk történelmet!

Kápolnásfalu, a havasalji település

**„A népművészeti ismeretek lényege az,
hogy keressük és megtaláljuk a tárgyak
lelkét, azokat a momentumokat,
amelyek függetlenek időtől és helytől,
mert örök emberi tényezők.”**

Kovács Károly: Népművészet

Kápolnásfalu a régi Udvarhely vármegye keleti részén, a mai Hargita megyében fekvő község. A Központi-Hargita hegység délnyugati előterében, 875 m tengerszint feletti magasságban, az oláhfalvi Lázon, egy nagy fennsíkon, a Csíki medencét Székelyudvarhellyel összekötő országúttól északkeletre terül el. Csíkszeredától 30 km, Székelyudvarhelytől 22 km távolságra van. 1968-ig természeti-közigazgatási szempontból inkább Székelyudvarhellyel tartott kapcsolatot, azóta közigazgatásilag Csíkszeredához tartozik, de a falu lakossága ma is szívesebben intézi ügyes-bajos dolgait Székelyudvarhelyen. 1968-ig közigazgatásilag Kápolnásfaluhoz tartozott Homoródfürdő is.

A község magas fekvésű hegyi település, néhol 900 m-es tengerszint feletti magasságban. Utcái nem meredek, csak néhol enyhén lejtősek, egy mélyebb fekvésű része van a község északi részén, az úgynevezett Lok. Ezt a falurészt a Kis-Homoród patak szeli át, melynek gyorsfolyású vize régen fűrészmalomokat hajtott. A község belterületén folyik keresztül a Csonka patak (Rákos-Homoród pataknak is nevezik). Régebb a pletyka-patak

nevet azért kapta, mert az itt ruhát tisztálló asszonyok híreket cseréltek, megbeszélték az éppen aktuális, faluban történt eseményeket. Mindkét patak a Hargita oldalából ered, és a Homoródon keresztül az Oltba ömlik. A község területe gazdag ásványforrásokban, a helyiek ma is szívesen használják a Felszegi borvízforrás vizét.

A község vízellátása jó, a legtöbb gazdaság udvarán kút található, ám a 80-as évek közepén a Csonkaköszikla alóli forrásból bevezették a faluba a vezetékes vizet, így a kutak

használata egyre ritkább. A modern szennyvízhálózat kiépülőben van, a falu központjában már jól működik, a falu utcáiban a régi hálózat felújítása folyik.

A község időjárása régebb hűvös volt, korán lehavazott és tavasszal későn, gyakran csak májusban ment el a hó. A tél hosszú és hideg, a nyár rövid és hűvös szokott lenni. Ezt a népi mondás így tartja: „*Kilenc hónap mind hideg, a másik három sem meleg*”.

A globális felmelegedés következtében az időjárás sokkal enyhébb lett, az utóbbi években gyenge, enyhe telek és meleg nyarak váltják egymást.

A település keletkezése, története

Kápolnásfalu keletkezésének története szorosan összefügg a 2 km távolságra fekvő Szentegyhászfalu (ma Szentegyháza város része) történetével, mivel századokon át egyházi és közigazgatási tekintetben közös vezetés alatt voltak.

Keletkezésének pontos idejét nem ismerjük. Valószínű, hogy területe már a XII - XIII. századokban lakott volt. A település neve hiteles, írott forrásokban először a XVI. században bukkan fel.

1566. július 11. után keletkezett udvarhelyszéki nemes, lófő és fejedelmi adózó jobbágyporták összeírásában *Jnnetseoolaffalu* (Székelyudvarhelyhez közelebb lévő) néven említik, 24 jobbágyportával.

1567-ben a Telegdi Mihály kapitány által összeállított udvarhelyszéki lófők jegyzékében *Jnnetseolahfalu* egy lófővel (Chygan Máté) szerepel. Folyó évben, a 25 dénáros adó kivetésekor készült összeírásban 28 portával szerepel, *Masijkolahfalw* néven.

Az 50 dénáros adót fizető székely főemberek összeírásában, 1576-ban is *Jnnekseóolahfalwa* néven említődik, megkülönböztetve a *Tulsoolafalu*-tól vagyis Szentegyhászfalutól.

Később, a Hargita havasán épült kápolnájáról Kápolnásoláhfalunak kezdik nevezni. Egy 1589. június 23-án kelt peres iratban „*kápolnási-oláhfaluik*”-ről írnak. Az 1602-ben, a Giorgio Basta által császári hűségre esketett udvarhelyszéki székelyek összeírásában is már Kápolnásoláhfalu (*Kapolnas-Olafalú*) néven szerepel, és ekkor két lófő, egy darabont, tizennégy szabad székely és egy jobbágy család lakta. 1614-ben a településen három lófő, négy gyalog és harmincnégy szabadost jegyezték fel. A szabadosok (felszabadított jobbágyok) Bethlen Gábor fejedelem kiváltságosai voltak. Száz év múlva összesen nyolcvan lófő és szabad székely család, és négy zsellércsalád élt a faluban.

Az Oszmán Birodalom uralma alatt, a 150 éves török hódítás idején a helyi hagyományok, feljegyzések szerint fekvésénél fogva a portyázó hadak többször feldúlták a

falut, s elpusztították lakosságát. Ezt bizonyítja egy Istvánfy nevezetű plébános 1724-ből származó „Monográfiája” (amely a gyulafehérvári érsekség levéltárában van), amelyben arról ír, hogy Bocskay István (1605 – 1606 között Erdély fejedelme) telepítette vissza a lakosságot, főleg Csíkból, Gyergyóból és Háromszékről hozott családokkal. A fejedelem célja az volt, hogy a lakatlan, zord területen át biztosítsa az átkelést az erdőben meghúzódó és onnan támadó tolvajok miatt.

A Hargita hegység Kereszthegynek nevezett csúcsán 1622-ben Szent Péter és Pál tiszteletére kápolnát állítottak, melynek alapját Orbán Balázs megtalálta. 1643. augusztus 29-én VIII. Orbán pápa a település védőszentjeinek tiszteletére búcsút engedélyezett. A viharok és a zord idő miatt ez a kápolna egy évszázad alatt nagyon megrongálódott, a lakosság számára a nagy távolság miatt nehéz és fáradságos volt a kápolna látogatása, így 1710-ben új kápolnát építettek, immár a faluban. XII. Kelemen pápa 1721. május 13-án kelt levelében engedélyezte a búcsú „áttételét” a faluba, ugyancsak Szent Péter és Pál tiszteletére.

Idővel a kápolna kicsinek bizonyult és 1797-ben a helyén templom épült. A falu lakossága, a régi kápolna iránti tiszteletből 1844-45-ben a község temetőjében kis kápolnát épített a Szentkereszt felmagasztalására.

A szájhagyomány szerint a vidék első telepese (feltételezhetően a második telepítéskor) egy Oláh vagy Fejér Máté (Orbán Balázsnál egy Oláh János) nevű pásztozember volt, fiaival, Oláh Andrással és Oláh Dániellel. Egyik fia Kápolnásfalu határában a Gyepűnek nevezett dűlőben telepedett le, majd fogadót nyitott a falu felső részén, ahová a Csíkszereda és Udvarhely között áthaladó szekerek éjjeli pihenésre beálltak és együtt indultak tovább, hogy a Tolvajos-tetőn szerencsésen átjussanak. Az idők során szabad székelyek telepedtek a faluba, de az Oláh elnevezés mindkét falun rajtamaradt. Szakemberek körében is tisztázatlan a két Oláhfalu nevének eredete, nehéz eldönteni, hogy az egykori őstelepések etnikumára utal (ez az elterjedtebb magyarázat), vagy személynévből származik. Az viszont bizonyos, hogy amikor írott forrásokban megjelenik a település, már igazi székelyek lakták. A XVII. században keletkezett összeírás is ezt bizonyítja, mert abban a Tamás, György, Imre, Máté, Jánosi, Bíró, Jakóczi, Jakab, Elekes, Lőrinc, Miklós, Péter, Both, András, Tófalvi, Daniel, Benedek, Gothárd családnevek szerepelnek.

A környék lakói, de még a régi Udvarhelyszék településein is Kápolnásfalut még ma is Kicsioláhfaluként, vagy Kicsifaluként emlegetik, megkülönböztetve Nagyoláhfalutól, vagyis Szenegyházfalutól.

A két Oláhfalu története századokon át összefonódott egymással. 1838-ig egy plébániát, az 1876-os megyésítésig egy községet alkottak. Közbirtokosságilag Kápolnásfalu 1863-tól vált önállóvá, 1877-1930 között pedig Szentegyházás faluval közös jegyzősége volt.

Földrajzi elhelyezkedésüknek és adottságaiknak, gazdag erdőiknek, valamint a Csíkszereda és Székelyudvarhely közötti áthaladást segítő védelmi szerepüknek köszönhetően egyedülálló privilégiumokkal rendelkeztek.

A település pallós joggal bírt. Az itt elfogott bűnözőkön helyben ítéleztek, és az ítéletet a helyi hagyományok szerint a falu melletti dombon végre is hajtották. Ezt a helyet ma is Akasztófának hívják.

Ezeket a kiváltságokat Erdély fejedelmei adományozták az itt élőknek, és később a Habsburg-ház uralkodói is jóváhagyták.

Az első, tulajdonképpen nem is kiváltságlevél, hanem fejedelmi rendelet, melyet Báthori István fejedelem 1572. augusztus 17-én adott ki, azzal a céllal, hogy bizonyos visszaéléseket megfékezzenek a hargitai nagy vadonban.

A kimondott első kiváltságlevél 1575. október 21-én kelt, s ebben Báthori István fejedelem elrendelte, hogy *„mivel az Oláhfalvi lakosok az roppant havasok közt, olly vad és terméktelen helyt laknak, senki ezen lakosokat jussaikban ne háborítsa és semmivel terhelni ne merészelje”*. E kedvezményeket 1577. február 4-én Báthori Kristóf még kibővítette, s az oláhfalviakat minden dézsma s egyéb fizetendő terhek viselésétől mentesítette. 1589. október 23-án Báthori Zsigmond ezeket a privilégiumokat megerősítette, és elrendelte Sygler János udvarhelyi várnagynak, hogy az oláhfalviak erdeinek mások általi pusztítását akadályozza meg. Báthori Gábor fejedelem 1609. július 21-én újból megerősítette a kiváltságokat, és ezen kívül az oláhfalviakat minden közönséges és hadi szolgálat alól felmentette, hogy *„a tolvajokat és vadakat kiirtva a havason átvivő utat biztosítsák s az ott utazóknak szállást adjanak”*. Az adófizetéstől is mentesítette, *„azzal a feltétellel, hogy ő maguk és utódaik minden évben, saját költségükön és munkájukkal ezer szál deszkát a hozzájuk legközelebb eső Kőhalom szász székbe”* a fejedelem számára szállítani tartoznak. 1614. május 8-án Bethlen Gábor által kibocsájtott adománylevélben a privilégiumok tovább bővültek, annak fejében, hogy az oláhfalviak évenként (június hónapban) Gyulafehérvárra 2000 hibamentes deszkát szállítanak saját költségükön, marháikkal és szekereikkel. Ezen kívül a fejedelem számára, határukon belül egy jó fűrészmalmost kellett felépíteniük és működtetniük, melyhez *„évenként 100 tönköt”* (fatörzset) voltak kötelesek adni. Kápolnásfaluban már korábban is működtek fűrészmalmostok (a falunak 44 vízfűrészje volt), ezt bizonyítja egy 1591. július 20-án kelt peres irat, mely Tamás János fűrészmalmost említi. Ugyanebben az évben Lőrincz György és

András Balázs a „fűrészbeli” részükért pereskedtek. Az 1618-ban megerősített kiváltságok azt is kimondták, hogy senki nem juthat jobbágyorsra, mert *„ha valaki polgártársait beadósítva, jobbágyá akarná tenni, vagy menekülőket (refugiúsokat) ily minőségben befogadna, annak javait a község foglalja el, s a faluból száműzessék.”*

A megszerzett kiváltságos jogokat 1631-ben I. Rákóczi György is megerősítette. Az 1678. november 17-ei Gyulafehérváron tartott országgyűlés, a fejedelmi kiváltságlevelek mellett, a törvényhozásba is becikkelyezte a két Oláhfalú előjogait.

A Habsburg-házból való uralkodók közül I. Lipót, majd Károly császár is megerősítette Oláhfalú privilégiumait, de egy 1711-ben kiadott kormányzói rendelet a szék adójába is bevonta. 1742-ben újból visszanyerték önkormányzati jogukat, ám az 1790-91-es országgyűlésen kétségbe vonták országgyűlési képviselőiket. 1794-ben a nagyszebeni országgyűlésen Udvarhelyszék követői újból felszólaltak Oláhfalú képviselői joga ellen, de a december 3-ai ülés 5. számú határozatával megerősítették az oláhfalviakat, hogy mint annak előtte, úgy most is helyük és szavazatuk van az országgyűlésen.

1801-ben I. Ferenc királytól, a már létező kiváltságokhoz, három országos sokadalomra (Gergely pápa, Szent Péter és Pál, valamint Szent András napjára) szóló vásárjogot is kaptak az oláhfalviak. Ugyancsak I. Ferenc adományozta 1803-ban Oláhfalú pecsétjét, melyet Orbán Balázs így ír le: *„Magyarország, Erdély-, Horvát-, Tótországok és Dalmácia címereitől keretelt pajzs, mely két részre van osztva. Felső osztályában három arany csillag közt szablyát tartó kar, alsó osztályában egy hegy két ellentétes oldalára helyezett két templom, ezen körirattal: «Sigillum privilegiatae communitatis Oláhfalviensis»”.*

A privilégiumok odaítélésével az erdélyi fejedelmeknek, valamint az országgyűlésnek is az volt a célja, hogy minél több ember települjön a hegyes, terméketlen, vadon vidékre, biztonságosabbá téve a vadrengetegen átvezető utat, majd később a fejedelmeknek, deszkában való adózás hasznáért.

A két Oláhfalú kiváltságai 1876-ig többé-kevésbé érvényben maradtak, de az országgyűlés némileg meg is szorította azokat: *„A két Oláhfalúnak privilegiumokinea parte abrogáltatott, és hogy a szék törvényével éljenek, imponáltatik”.*

Bár a két község közös egyházi és közigazgatási vezetés alatt állott, már Apafi Mihály fejedelem idején Kápolnásfalú külön követett küldött az országgyűlésbe. Ez a kiváltsága egészen 1919-ig meg is maradt.

Amikor a települések már eléggé megerősödtek, lakosaiknak száma növekedett, akkor az országgyűlés megvonta egyes előjogokat, megszüntette, mint önálló törvényhatóságot, és bekebelezte Udvarhely vármegyébe, annak széki törvényei alá helyezve a két Oláhfalut.

A település fekvése, felosztása

Kápolnásfalu szokásos halmaztelepülés, zárt, hegyi település. A község négy kerületre, úgynevezett tízre van felosztva: Altíz vagy Alszeg, Tófalvi tíz vagy Tófalva (Tófalának is mondják), Középtíz vagy Középszeg és Feltíz vagy Felszeg. Az utcái elég szűkek, a lakóházakat teljesen az utca szélére építették, kert és gyalogjáró nélkül. Aszerint, hogy az épületek egymáshoz viszonyítva hogyan vannak elhelyezve, az udvarok két típusa van jelen a faluban: a csoportos udvar, ahol a csűr és az istálló szemben áll a kapuval, párhuzamosan az utcával, külön a lakóháztól, vagy a soros udvar, ahol a lakóház, az istálló, a csűr és más gazdasági épület egymás után építve található a telek egyik részén.

Az épületek kőalapra, fából készültek. Újabban téglából is építkeznek, szintén kőalapra, mely magasabb, mint a régi házak esetén. A múlt század elejéig a házakat zsendellyel fedték be, a 20-as évektől kezdve fokozatosan áttértek a cseréppel való fedésre.

Az 1950-es évekig minden háznak székelykapuja volt: vagy galambdúcos, fedeles kötött kapu, vagy gyalog székelykapu, kisszékelykapu.

A település lakossága

A különböző korokból származó összeírások alapján a két testvértelepülésről egy viszonylag homogén társadalmi szerkezet képét kapjuk. Ebben a társadalomban a jobbágyok és a zsellérek részaránya jelentéktelen. A földrajzi körülmények alkalmatlanná tették ezt a tájéket a hűbérbirtok kialakulására. Kápolnásfalu lakói évszázadokon keresztül nem ingyen kaptak privilégiumokat, azokért jól megdolgoztak: védelmezték az átutazókat, hadakoztak a vadak és tolvajok ellen, és keményen küzdöttek a megélhetésért. Az évszázadok alatt ide telepedett vagy ide telepített székelyek alkalmazkodtak a zord időjáráshoz és a kemény munkához, és a település gyors növekedésnek indult.

A földművelés és állattartás mellett, főképpen fakitermeléssel és fafeldolgozással foglalkoztak. Gróf Teleki József 1799-ben Kápolnás Oláfaluról így írt: *„Lakosai deszkával való kereskedésből és a szövésből élnek. A nagy Havasoktól a legszebb fenyőfákat bőven kapják, ezekből fűrész malmaikon deszkát, zsendelyt készítenek és Segesvárt, Marosvásárhelyt és Fehérvárt eladják. A pénzből, amit innen visznek gabonát, törökbúzárt vásárolnak, mert egyéb zabnál terméketlen földeken nem terem”*.

Az egyes népösszeírások szerint 1868-ban már 1540 lakos, 1910-ben 1877 lakos szerepelt a jegyzékekben.

Az 1941-es népszámlálás szerint 2556 a lakosság száma, ebből 1011 férfi, 1030 nő és 525 gyermek. Az ebben az évben készült, Tamás Mihály igazgató kántor-tanító által összeállított Monográfia szerint az akkor élt emberek *„általában középtermetűek, de vannak köztük szép szál emberek is, kik elég erősek, mert a fakitermelésnél nagy terheket emelnek már fiatal korukban. Szívós természetűek. Betegség miatt csak nagyritkán fekszenek. Akkor is felöltözve, minden percben készen arra, hogy felkeljenek.”* Az akkor élt embereket sokat dolgozókként említi, talán az asszonyok még inkább kivették részüket a munkából, mert a mezei munka és a házimunka mellett szövés-fonással is foglalkoztak.

A falu lakossága 1992-ben 2119 fő volt, ebből 2114 magyarnak és 5 lakos románnak vallotta magát. A kétezres években csökkent a lakosság száma, sokan vállaltak külföldön munkát, de tapasztalható egy hazatelepedési folyamat is.

A XX. század elején, amint a legtöbb székely településről, úgy Kápolnásfaluból is inaskodni, mesterséget tanulni, szolgálni mentek el a fiatalok, mivel a kevés, rossz minőségű föld nem tudta eltartani a népes családokat. A feljegyzésekből tudjuk, hogy 1941-ben 67-en éltek huzamosabb ideje távol a falutól, *„ezek közül 40 leány még a visszacsatolás előtti időkből, akiknek visszajövedele érdekében a szükséges lépéseket az előjáróság már megtette”*. Ebből is látszik, hogy csak dolgozni, tanulni mentek el a falusi fiatalok, a hozományhoz szükséges pénz megszerzése után, vagy az inasévek kiteltével szinte mind visszatértek szülőfalujukba.

Kápolnásfaluban semmilyen ipartelep nem volt, az 1950-es évekig a háziipar elég fejlett volt. Valamilyen fagegmunkálási mesterséghez szinte minden férfi értett, ház- és istállóépítéshez, zsidelykészítéshez nem kellett idegenből mesterembert hozni. Kádat, csebre, dézsát, orsót, szövőszéket, sulykot, fakanalat, teknőt, kaput mind helyben készítettek.

A bútorokat is maguk készítették, saját használatra. Az 1700-as években bárdolt, vésett bútorok készültek: gyalogszék, majd később háttámlával ellátva fonószék, asztal, tömlöcs asztal (rejtett titkos része van), támla nélküli padka, tálaló edénytartó polccal és alul élelmiszertartó ajtós résszel, ágy, valamint a kelengyés láda. Mindezek festetlenek voltak, gyakran szépen mintázva, jellegzetes faragással, melyet késsel, bicskával készítettek. Később divatba jöttek a festett bútorok, ezek többnyire fenyőfából készültek. Az 1800-as években készült bútorokon különböző virágmotívumok, szár- és levélminták (növényes díszítőmotívumok) láthatók sötétzöld, sötétkék, vörösesbarna alapszínen. A festéshez házilag elkészített gyantáros festéket használtak. A XX. század közepéremár nagyon sok régi

bútordarab eltűnt, helyüket asztalosműhelyben készült, majd később az iparilag gyártott, üzletben vásárolt bútorok vették át.

Hajdanán a család ruházatát, valamint a háztartási textíliát a nők készítették házilag. Ezek alapanyaga a kender és a juhgyapjú volt, ezek is a háztól kerültek ki, nem vásárolták. Főként a tél volt a fonás – szövés ideje, ekkor készült a fehér férfiharisnya, a fekete lájbi és férfikabát, tarisznya, cserge, pokróc, átalvető. A férjhez menő lányoknak a család nőtagjai készítették el a kelengyét, a különböző díszítőmintával készült szőttest. Az 1950-es évek végére a bolti textília szinte teljesen kiszorította a háziszőttesből készült ruházatot. A 60-70-es években, a nőknek szervezett kézimunka-összejöveteleken felelevenítették a mintakincset, és újra elkészültek a szebbnél szebb hímes terítők, valamint a piros bogos székelyruha anyaga. A kutatómunkának köszönhetően 2000-ben elkészült az első, hímes szőttesből készült női székelyruha, mely egy, az 1938-ban szőtt és varrt székelyruha hű mása. Napjainkban a kislányoknak, lányoknak piros bogos anyagból, az asszonyoknak régi hímesből készül a székelyruha.

Az összekelyek általában senkivel nem keveredtek, a legények ritkán hoztak feleséget más településről. Idővel ez megváltozott, többen vannak, akik idegenből nősültek/nősülnek.

Az 1941-beni állami közigazgatás, jegyzőség megalakulása, valamint az 1948-as államosítás után sok minden gyökeresen megváltozott a községben. Az 1950-es évekig a lakosság fő foglalkozása a fakitermelés volt, de az iparosodás megjelenésével és fejlődésével egyidejűleg a falu férfi lakosságának nagy hányada a szentkeresztbányai vasüzembe, a hargitafürdői kaolin bányába, vagy Székelyudvarhely valamelyik gyárába ment dolgozni. Mivel a föld gyengén termő, vékony a termőréteg s nagy gépekkel való megművelésre alkalmatlan volt, a kollektivizálás elkerülte a falut. A meglévő birtokot a régi szokásrend szerint megörökölték a fiatalok, és az állami munka mellett mindenki fenntartotta a gazdaságát. A 70-es, 80-as években az asszonyok egy kisebb része a környező városok kisipari szövetkezeteiben, könnyűipari üzemeiben, és egyesek még a szentkeresztbányai vasgyárban is kezdtek dolgozni. A munkába járás mellett továbbra is végezték az otthoni gazdasági teendőket, és a szövést sem hagyták el. Mint ahogy a gazdasági munkát vagy a fakitermelést a fiak az apáiktól tanulták meg, úgy a szövés – fonás csínját-bínját az anyák, nagymamák tanították meg a lányaiknak. (A 80-as évek végén szinte nem volt olyan 14 év alatti leánygyermek, aki ne tudott volna szőni!)

Az 1989-es rendszerváltás után sorra zártak be a környék gyárai, üzei, bányái, így a férfiak elveszítették állami munkahelyi állásaikat. Sok férfi ekkor nagyobb mértékben kezdett el a mezőgazdaságban és állattenyésztésben dolgozni. Az erdők vissza magánosítása megindította az olykor ésszerűtlen és törvénytelen fakitermelést, és megépült egy néhány fafeldolgozó üzem rönkvágó szalagfűrészsel. Mivel a családok pontos és állandó pénzforrás nélkül maradtak, az asszonyok nagy többsége kezdett el dolgozni az újonnan indult könnyűipari gyárakban, és a férfiak maradtak otthon a gazdaságban. Az asszonyok megváltozott szerepével a háztartásokban lévő szövőszékek a padlásra, csűrbe kerültek, s ezzel egy ősi mesterség, a szövés anyáról leányra való áttestálása szűnt meg.

A falu lakói évszázadok óta a székelyek. A XVII. században feljegyzett családnevek közül a Tamás, György, Máté, Bíró, Elekes, Lőrinc, Péter, Both, Tófalvi, Daniel, Benedek nevek ma is megtalálhatóak. Ezeken kívül a Csiki, Balázs, Gergely, Gedő, Márton, Kele nevek is gyakoriak. A faluban a leggyakoribb családnév a Both, mely több mint négyszáz éves múltra tekint vissza. Először 1597-ben jelenik meg Both Péter árváinak öröksége kapcsán. 1614-ben II. Both Péter hadköteles székely neve szerepel, majd az 1627. évi összeírásban Both Péter és Both János privilégiumos szerepelnek. A család egykor vezető szerepet játszott a két Oláhfalú életében, és „vitélő és nemzetes” címet viseltek. A falu lakói évszázadokon át hűen őrizték katolikus hitüket.

Egyház, iskola, kultúra

A XVIII. század végéig a két falu egy egyházi igazgatás alatt állott, ekkorra azonban Kápolnásfalú annyira megerősödött, hogy az önállósodás útjára léphetet. 1797-1800 között a lebontott kápolna helyébe egy impozáns, nagy templomot építettek. Leányegyházként 1834-ben Kovács Miklós erdélyi püspök engedélyezte a külön kántor tartását, majd 1838. január 1-ével a falut anyaegyházi rangra emelte. Az újonnan alakult egyházközségben Varga Sándor plébános szolgált 32 éven át.

Az egyházközséghez tartozó Homoródfürdőn 1763-1765 között épült a kiskápolnát, melyet Lázár János erzsébetvárosi örmény katolikus építtetett hálából, gyógyulása emlékére. A kápolnát Keresztelő Szent János tiszteletére szentelték fel.

A falu lakossága ma is katolikus, más vallású kevés van, csak azok, akik házasság útján kerültek a településre.

Az iskola története szorosan összefügg az egyházközség történetével. Iskolaalapításra vonatkozó pontos adatokkal nem rendelkezünk, de azt régi egyházi iratokból tudjuk, hogy 1758-ban két tanerővel működött az iskola. Ekkor még a Szentegyházásfalu egyházközséghez tartozott, így az iskolai teendőket is az onnan kiküldött kántortanító látta el, vagy pedig az Udvarhelyről érkezett ferencrendi papok. A római katolikus iskola 1768-ban két tanerős volt. Az 1838-as önállósuláskor szolgáló Varga Sándor plébános feljegyzései szerint idejövetelekor már működött itt iskola, de az oktatás nem volt kielégítő, lemaradás és tudatlanság uralkodott. Varga Sándor újjászervezte az oktatást, rendezte az iskola fenntartásának anyagi alapjait és 1839-ben egy kántortanítóval és egy segédtanítóval már jól működött az iskola.

Az 1872/73-as tanévben külön tanultak a lányok és külön a fiúk. 1874-ben megalakult az első Iskola Tanács. Az 1876/77-es iskolai évtől kezdve a tanulók számszerű nyilvántartása már az iskolában történt. Ebben a tanévben 102 fiú és 112 lány volt iskolaköteles.

1906-ban 4 tanerős, 1934-ben pedig már öt tanerővel működött az iskola. 1936-ban a román állam állami iskolát építtetett, négy tanerővel működött, és meg is maradt Erdély visszacsatolásáig. 1941-ben, mint magyar királyi állami népiskolánál először kettő, majd négy tanerő tanított. Ebben az időben Tamás Mihály igazgató kántor-tanító feljegyzése szerint „*a felekezeti és állami iskola a legnagyobb egyetértésben közösen működik*”.

1976-ban a régi iskolaépület helyett újat kezdtek építeni, itt 1978-ban kezdődött el az oktatás. 2011-2012-ben az iskolaépület teljes felújítást nyert, központi fűtéssel, modern felszereléssel.

Az iskola 1991-ben felvette a Vadrózsák gyűjtőjének, Kriza Jánosnak a nevét, vállalva a népművészet és a néphagyomány őrzését és továbbadását.

Az 1920-as években a falunak volt egy kultúrháza egybeépítve a község házzal. 1965-ben egy új művelődési ház épült, 500 férőhelyes nagyteremmel, klubbal. Ebben az épületben működik a község könyvtára is.

A község lakói a kemény mezei munka mellett érdeklődtek a művelődés iránt is. Több folyóirat járt a faluba, a már említett Monográfiában Tamás Mihály tanító a következőket jegyzi fel: Magyar Nép, Nemzeti Újság, Erdélyi Gazda, Magyar Lapok, Erdélyi Tudósító, Hargita, Új Magyarország, Új nemzedék, Függetlenség, Vasárnapi Harangszó, Szív.

A községben gyakran tartottak műkedvelő előadásokat, melyeket a tanítók rendeztek. Ezek az előadásokon a falu fiataljai és fiatal házasai szerepeltek, és főként népszínműveket

mutattak be. A bevételt valamelyik, a faluban működő jótékony egyesületnek ajánlották fel (Vöröskereszt, Oltáregylet, Szent Kereszt Hadsereg).

A falu művelődési életét a mindenkori tanítók éltették. A felekezeti iskolák bezárása után is folytatódtak a szereplések, idővel a népszínműveket klasszikus és kortárs írók színdarabjai váltották fel. Az 1989-es fordulat után a kultúrházi szerepléseknél a rövidebb jelenetek bemutatására lett igény.

A háborús évek és az államosítás után, amikor már minden gyermek járt iskolába, a fiatal szülők is szükségét érezték új ismeretek megszerzésének. A férfiak a Gazdakör előadásaira, beszélgetéseire jártak ismeretek, tapasztalatok cserélésére, a nők pedig olvasókörré, beszélgetős előadásokra jártak. Amint a színjátszást, úgy az olvasókört, kézimunkakört is lelkes pedagógusok vezették, nekik is köszönhető, hogy ma sok mindent tudhatunk a falu múltjáról.

Kápolnásfaluban történelmi emlékhely vagy rom nincs, de emlékművet időről-időre emeltek a helyiek.

A templommal szemben két emlékmű őrzi az első és a második világháborúban elesett hősök emlékét.

A templom bejáratánál van egy régi kőkereszt, melyet 1910. június 10-én állítottak a községből Amerikába kivándoroltak. Ugyancsak a templomkertben található egy XIX. században állított fakereszt, melyről feljegyezték, hogy 1853-ban alszegi Lőrincz Andrásné újrafedette és megfestette „András fia emlékére, ki Olasz honban, mint katona halt el”.

Az iskola előtti kertben két emlékmű áll: egy millenniumi kopjafa, melyet 2000-ben, és egy faragott harangláb iskolaharanggal, melyet 2001 őszén állított az iskola munkaközössége.

A polgármesteri hivatal előtt áll egy 1848-as emlékmű, amelyet egy régi, ugyancsak 48-as kereszt helyére állított a község.

A XX. század második felében összegyűjtött néprajzi anyag méltó helyre kerüléséért, 2005-ben, a Kriza János Iskola Alapítvány, egy, a községtől kapott régi parasztházat felújított, és tájházként közkinccsé tette. A tájháznak otthont adó parasztházat 1897. november 29-én telekkönyvezték Orbán Pál névre. Az örökség apáról fiúra szállt, utolsó lakója 1994-ig Orbán Ferenc volt. A ház hagyományos háromosztatú parasztház - lakóház, tisztaszoba, kamra és pitvar van benne -, falai tapasztottak. A ház berendezése a Balázs Irén tanítónő által összegyűjtött néprajzi

tárgyakkal történt. Találunk itt vetett ágyat, festet és faragott kelengyés ládákat, festett padokat, tálásokat, bölcsoket, szövéshez és fonáshoz szükséges eszközöket, cserépedényeket, fából készült szerszámokat és mezőgazdaságban használt eszközöket. A tárgyak nagy része az 1800-as évekből származik, de az 1700-as évek jegyzésével készült faragott hozományos láda, sótartó és tömlőcs asztal található.

A falu történetét, lakóinak múltbeli életét nem ismerhetné a mai kápolnási ember Balázs Irén tanítónő lelkes, kitartó, gondos gyűjtőmunkája nélkül. Ugyanakkor a falu szellemi, kulturális életében is maradandót alkotott. Mint tanítót, mint népnevelőt nagyra értékelik a faluban.

Balázs Irén, született Lőrincz, 1927. április 1-én született Kápolnásfaluban. Az elemi iskola hét osztályát szülőfalujában végezte, s már kisiskolásként, a sokat olvasott, a falu történetéről, a falu szokásairól mesélő édesapjától megtanulta a szülőföld szeretetét és tiszteletét. 1941 és 1948 között a székelyudvarhelyi Református Tanítóképző tanulója volt, és a sikeres tanítónői képesítés megszerzése után, 1948 őszén Márton Áron püspök úrtól kinevezést kapott a kápolnásfalui római katolikus iskola alsó tagozatába. Sajnos, az iskolát még abban az évben államosították, de a tanító néni maradt, és férjhez ment Balázs István, ugyancsak kápolnásfalui tisztviselőhöz.

Tanítói pályája kezdetétől aktív résztvevője volt nemcsak az iskola, de a falu kulturális életének is. 1948 és 1956 között a fiatalok szereplésének szervezője, a színdarabok betanítója, rendezője volt. 1959 szeptemberében az akkori hatalom, indoklás nélkül, eltiltotta a tanítástól, majd ugyancsak indoklás nélkül 1961 májusában újra elkezdhetett tanítani. Pedagógusi munkáját jól felkészült, következetes, szigorú pedagógusként megszakítás nélkül 1982-ig, nyugdíjba vonulásáig végezte. Tanítói munkáját mindvégig a hivatástudat, az elkötelezettség, a becsületesség jellemezte. A szülőkkel jó kapcsolatot ápolt, célja az volt, hogy egyetlen gyermek se maradjon analfabéta. Mind kollégái, mind a szülők szigorú, de igazságos pedagógusnak tartották.

Pontos munkavégzése, bátor és határozott fellépése következtében vezető, felelős munkaköröket bíztak rá: volt igazgatóhelyettes, kultúrigazgató, tanácselnök és a nőszövetség elnöke. Éveken keresztül szervezte a *Nők órája* címet viselő foglalkozásokat, ahol az asszonyoknak, lányoknak megtanította (visszatanította) a már-már feledésbe menő szöttesek mintavilágát, és figyelmüket a hagyományörzés felé fordította.

Kitartó és következetes munkájának, valamint a jó szervező tevékenységének köszönhetően elérte, hogy a 60-as, 70-es években minden iskolás lánynak volt piros bogos szőtt székelyruhája, a fiúknak pedig fehér posztó székelyharisnyája székelyinggel és fekete posztó lájbival.

Korán felismerte, hogy őseinek használati tárgyai, a paraszti élet munkaeszközei, a régi bútorok, a szőttek és a népi ruhadarabok kiszorulnak a családok életéből és enyészetté válnak. Fáradságos kutatómunkába kezdett, házról-házra, padlásról-padlásra járva elkérte, nagyon gyakran saját pénzén megvásárolta az értékes darabokat, s azokat saját otthonában, majd a kultúrotthon egyik szobájában helyezte el. A gyűjtőmunkával egyidőben a falu történetének leírását is elkezdte, de házkutatás során az akkori rendőrség ezt az anyagot megsemmisítette. Az aktív tanítói munkájának befejezése után tovább folytatta a gyűjtőmunkát, és bővítette az immár az iskolában elhelyezett gyűjteményt. Újra elkezdte a régen dédelgetett terve megvalósítását is, Kápolnásfalu monográfiájának megírását, és könyve 1996-ban meg is jelent.

Ügyszeretetének és népe iránti szolgálatának megkoronázásaként 2005-ben felavatásra került az a tájház, amelynek berendezését az Irénke tanító néni által összegyűjtött néprajzi anyag szolgáltatta.

Balázs Irénke tanítónő felbecsülhetetlen gyűjtőmunkája nélkül elkallódott volna a sok értékes népművészeti tárgy, kevesebbet tudnánk településünk múltjáról, egyszóval szegényebb lenne Kápolnásfalu.

Kápolnásfaluban Irénke tanító néni munkáját nagyra értékelik azok, akiknek fontos szülőföldjük tisztelete, őseik életének, szokásainak megismerése. 90 évesen is foglalkoztatja a tájház sorsa, s gyűjtőmunkáját is folytatja. Volt tanítványai, a kézimunka körre járó asszonyok, volt kollégái szeretettel beszélnek róla. Igazolásként álljon itt néhány visszaemlékezés:

A tanító néniel kapcsolatban szeretnék feltenni egy pár kérdést.

1. *Ki volt a tanító nénije?*

György Enikő (51 éves): Balázs Irén

Ozsváth Mária (55 éves): Balázs Irén

Elekes Erzsébet (58 éves): Balázs Irén

2. *Hány évig tanította a tanító néni?*

Gy.E: 4 évig

O.M.: 4 évig

E.E. : 2 évig

3. *Melyik tanévekben tanította?*

Gy. E: 1972-1976

O.M.: 1968-1972

E.E.: 1966-1968

4. *Milyen volt az első benyomása a tanító néniről?*

Gy.E.: Szigorúnak tűnt, de jó lelkű volt.

O.M.: Nagyon kedves, aranyos volt, barátságos volt a gyerekekkel, szeretttük.

E.E.: Nyílt, egyenes jellem, jellemezte az őszinteség, az igazságosság.

5. *Szerette-e a tanító nénit?*

Gy.E.: Igen, nagyon szerettem.

O.M.: Nagyon szerettem.

E.E.: Szerettem, azért mert nem tett különbséget a gyengébb, elesettebb, és a jó képességű, jobb helyzetben levő gyerekek között.

6. *Más, ismert tanítókkal összehasonlítva, gyerekként milyennek találta a tanító nénit?*

Gy.E.: Gyerekként úgy gondoltuk, hogy a mienk a legjobb tanító néni.

O.M.: Nagyon kedvesnek, szigorú volt, de szerette a gyerekeket, minden gyerek, akit ő tanított, megtanult írni, olvasni, számolni.

E.E.: Az utána következő tanítóban is őt kerestem, számomra egy példakép volt.

7. *Volt-e olyan tantárgy, amelyre különleges hangsúlyt fektetett a tanító néni?*

Gy.E.: Igen, a matematika, a román, a magyar.

O.M.: A magyar nyelvre és a matematikára fektetett hangsúlyt.

E.E.: A tantárgyakra nem emlékszem, viszont az meghatározó volt, hogy megtanított írni, olvasni, számolni.

8. *Milyen tevékenységeket szervezett az osztállyal?*

Gy.E.: Teadélutánokat, kirándulásokat, szerepléseket, nőnap megemlékezéseket.

O.M.: Tanított székyeltyáncot, tartott kézimunka órákat, a fiúkat megtanította a fafaragásra, a lányokat mindféle varrásra.

E.E.: Már akkor nagyon érdeklődött a régi tárgyak iránt, összegyűjtötte, hogy megmaradjon az utókor számára.

9. *Hogyan foglalkozott a gyengébb képességű gyerekekkel?*

Gy.E.: Nagy hangsúlyt fektetett a gyengébb képességű gyerekekre, órák után, vagy óra közben is külön foglalkozott velük.

O.M.: Tanítási idő után ott maradtak a gyerekek, és segített nekik.

E.E.: Óriási türelemmel foglalkozott velük, különös figyelmet szentelt rájuk.

10. *Felnőtt fejjel hogyan emlékszik a tanító nénire?*

Gy.E.: Akkor úgy véltük, hogy nagyon szigorú volt, de most úgy gondolom, hogy nagyon jó, hogy szigorúan bánt velünk.

O.M.: Kedves volt, aranyos volt, most is a tanítók az ő példáját kellene, hogy kövessék.

E.E.: Mindig szeretettel gondolok rá, mivel én is a falu szülöttje vagyok, és pedagógus is, mindig közeli kapcsolat volt/van köztünk.

11. *Volt-e olyan mondata a tanítás során, ami sokszor eszébe jut életében?*

O.M.: Különösebben nincs.

E.E.: Talán a becsület, az igazságosság, nála nagyon fontos volt, hogy őszinték legyünk egymáshoz.

12. *Felnőttként változott-e a véleménye a tanító néni tanítási módszereiről?*

Gy.E.: Nem változott a véleményem.

O.M.: A tanító néni nagyon jól tanított, jó módszere volt.

E.E.: Nem változott, ez végig kísért engem.

13. *Követte-e a tanító néni iskolai tevékenységét azután is, miután már nem volt tanítványa?*

Gy.E.: Nem követtem.

O.M.: Igen követtem.

E.E.: Tekintettel, hogy én is a tanügyben dolgozom, hasonló módszereket alkalmazok, s nem teszek különbséget a gyerekek között.

14. *Végig a faluban élt-e a tanító néni?*

Gy.E.: Igen, itt él most is a faluban.

O.M.: Igen, most 90 éves volt áprilisban, és azt kívánjuk, hogy még éljen közöttünk.

E.E.: Igen itt él.

15. *Részt vett-e a falu kulturális tevékenységeiben?*

Gy.E.: Igen részt vett.

O.M.: Igen tanított színdarabokat, táncokat.

E.E.: Nagy mértékben, az ő kezdeményezésére és gyűjtéseivel kezdődött el a falumúzeum létrehozása.

16. *Mi a legkedvesebb emléke a tanító néniről?*

Gy.E.: Mikor rosszak voltunk, akkor a csipkebokor vesszőjével mindenkinek tenyerest adott, ezt soha nem felejtjük.

O.M.: Mindig szünetben köréje gyűltünk, mint a csirkék a kotló köré, mindenkivel kedves volt, nem tett különbséget a gyerekek között.

E.E.: Nagyon igazságosnak találtam, ahogyan tanított, ahogyan kezelte a gyerekeket.
(A kérdéseket összeállította, és az interjúkat készítette Deák Csaba, V. osztályos tanuló.)

Kápolnásfalu kulturális életét a XX. század második felében, nagyban formálta, irányította Both Rákhel tanítónő.

Both Rákhel (született Lőrinczi) 1934. március 15-én született Küsmődön. Gyermekkori nagy élményként élte meg 1940-ben a magyarok bejövetelét, ekkor kezdte az első osztályt. Hat elemi osztályt szülőfalujában járt, majd az etédi akkori Református Egységes Gimnáziumban fejezte be általános iskolai tanulmányait. 1949-től a székelyudvarhelyi Pedagógiai Leányiskola tanulója volt, ahol 1953-ban szerzett tanítói képesítést. Nagy vágya, hogy matematikát tanuljon az egyetemen, édesanyja 1951-ben bekövetkezett halálával szertefoszlott. Tanítói pályáját 1953-ban a Bánságban kezdte, Búziásfürdő (románul Buzias), Szapáryfalva (románul Țipari) és Nagybodófalva (románul Bodo) iskoláiban tanított. A gyermeklétszám rohamos csökkenése miatt áthelyezését kérte szülőföldjére, így került 1956. február 8-án Kápolnásfaluba. Itt kötött házasságot a kápolnásfalui Both József fizika-kémia szakos tanárral, akivel két gyermeküket, Emőkét (szül. 1958-ban) és Leventét (szül. 1961-ben) szeretetben becsületre, tiszteletre nevelték.

Az első hat évben felső tagozaton tanított magyar nyelvet és irodalmat. Fontosnak tartotta a magyar irodalom megszeretetését, a helyesírási készség kialakítást minden gyermeknél. Nagy vonzalmat érzett a kulturális tevékenységek szervezése iránt, már első kápolnási tanéve végén, tanítványaival *Petőfi harcok öröksége* címmel mutatott be színvonalas előadást. Ugyanebben az évben karácsonyra *A falu rossza* népszínművet tanította, rendezte felnőttekkel, s a sikeres vendégszereplések bevételéből vették meg az iskola első telepes rádióját (a faluban akkor még csak 1-2 rádió volt).

1963 őszétől tanítónőként tevékenykedett az alsó tagozaton egészen az 1989-es nyugdíjazásáig, és nyugdíjasként még 1994-ig tanított. Összesen 41 tanévet tanított, ebből 39 éven át Kápolnásfaluban oktatta, nevelte kiváló pedagógiai adottsággal, kitartó és következetes munkával, becsületes helytállással a rábízott osztályok tanulóit. Sikerességét annak is köszönhette, hogy nagyon jó kapcsolatot tartott fenn a szülőkkel, családlátogatásai során felkészítette őket, hogy hogyan segíthetnek gyermekeiknek a tanulásban.

Kulturális tevékenysége sokrétű volt: a tanulókkal való szereplés, a felnőttek színjátzó csoportjának vezetése, valamint az iskolai és községi könyvtárosi tevékenysége.

Tanítványainak szépírói és szavalóversenyeket szervezett, színdarabokat, jeleneteket tanított be különböző ünnepekre minden tanévben. Tanévenként legalább egy színdarabot bemutatott tanítványaival, még az utolsó tanítási évében is. A kultúrversenyeken gyakran szerepeltek tanítványai, a 60-as, 70-es években a kisiskolás mesemondói többször nyertek országos díjakat (pl. 1967-ben Benedek Mihály – Ráki tanító néni I. osztályos Misikéje, – első díjat kapott Kolozsváron *A három kicsi fergeteges kecskebak* című mese előadásáért). Gyakran vállalta egy – egy ünnepi műsor betanítását iskolaszinten is, ilyenkor verset, éneket, irodalmi összeállítást, jelenetet tanított a különböző osztályokból válogatott csoportnak.

1956-tól vezette a falu színjátszó csoportját. Általában évente, karácsonyra és farsangvégre egy – egy három felvonásos színdarabot tanított be a fiataloknak. A színjátszó csoport tagjai, fiatal lányok, fiúk és fiatal házastársak, szívesen jártak az esti próbákra, követték a tanító néni utasításait, s tisztelték a fáradhatatlan munkájáért. A fegyelmezett felkészülésnek mindig meg volt a jutalma: vastappsal kísért sikeres szereplések voltak a községben, és vendégszerepléseken más településeken. A kultúrversenyeken egy felvonásos színdarabokkal szerepeltette a kápolnási fiatalokat, de ezeket a szerepléseket soha nem érezte annyira közelinek, mint a nagy, három felvonásos előadásokat. Ráki tanító néni nemcsak rendezte és tanította a színdarabokat, de ő szervezte be a szereplő fiatalokat is, és megírta az előadásokra a hirdető plakátokat. 1985-ig végezte nagy hozzáértéssel, kitartással, becsülettel ezt a munkát, igényes szórakozást nyújtva a község lakóinak, s értelmes időtöltést a fiataloknak. A közel 30 év alatt több mint 30 három felvonásos színdarabot, és több egy felvonásosat tanított a fiataloknak.

Mint magyar nyelvet tanító pedagógus, már a kezdetektől önkéntes munkában végezte a könyvtárosi feladatokat az iskolában. Rendszerezte a könyvállományt, és lelkesen formálta, irányította a gyermekek olvasási szokásait. A gyermekek nagy része sokat olvasott, nemcsak a kötelező házi olvasmányokat, hanem a tanító néni által javasolt gyermek- és ifjúsági irodalmat is. 1965-ben átvette a községi könyvtár vezetését, s kisebb megszakításokkal lelkesen, nagy hozzáértéssel végezte ezt a munkát egészen nyugdíjazásáig. Könyvtárosként könyvkiállításokat, könyvbemutatókat, évente egy-két alkalommal író – olvasó találkozót szervezett. A 80-as években a könyvtárosi tevékenységéért országos első díjat kapott.

Both Rákhel tanítónő 2013. január 11-én távozott az élők sorából. Volt tanítványai, a szülők és volt munkatársai elismeréssel, szeretettel beszélnek róla.

Kele Erzsébet (67 éves): Ráki tanító nénit nagyon szerették, nagyon jó pedagógus volt. Gyakran eljárt a családokhoz, rendszeresen követte tanítványainak a munkáját. Nagyon sokat szerepeltette a tanulókat, s ezek az előadások mindenki számára emlékezetesek maradtak.

A felnőtteknek tartott olvasókörré sok asszony járt, amíg kézimunkáztak, a tanító néni regényeket olvasott fel. Szívesen emlékszik a színjátszók előadásaira is. Színvonalas előadások voltak.

Balázs Enikő (tanítónő, 57 éves): Both Rákhel tanítónő kitűnő pedagógusi munkát végzett, a fiatal pedagógusok jelképe volt. Nagyon sokat lehetett tőle tanulni, s szívesen segítette a fiatal pedagógusokat is munkájukban. Tanítási módszerei hatékonyak voltak, „szigorú szeretettel tanított”. A tantestületben mindenki tisztelte becsületességéért, feladatvállalásáért, hűséggel végzett munkájáért. Az utolsó tanévben is olyan átéléssel dolgozott, mint fiatal pedagógus korában.

(Az interjúkat készítette Both Petra VI. osztályos tanuló.)

Benedek Lászlóval készült interjú (polgármester, 40 éves):

1. *Ki volt a tanító nénije?*

Both Ráchel

2. *Hány évig tanította a tanító néni?*

4 évig tanított.

3. *Melyik tanévekben tanította?*

1984-1988 között.

4. *Milyen volt az első benyomása a tanító néniről?*

Szigorú tanító néninek ismertük, de szerette a gyerekeket, jó volt az első benyomásom.

5. *Szerette-e a tanító nénit?*

Igen.

6. *Más tanítókkal összehasonlítva gyerekként milyennek találta a tanító nénit?*

Szigorú, de mindig segítőkész, megértette a problémáinkat.

7. *Volt-e olyan tantárgy, amelyre különleges hangsúlyt fektetett a tanító néni?*

Igen a román és a matematika.

8. *Milyen tevékenységeket szervezett az osztállyal?*

A tanórákon kívül előadásokat tanultunk, nők napjára és más rendezvényekre.

Teadélutánokat szervezett csapatépítő jelleggel, próbálta összekovácsolni az osztályt.

9. *Hogyan foglalkozott a gyengébb képességű gyerekekkel?*

Külön foglalkozott, külön feladatokat adott, azért, hogy fel tudjanak zárkózni és legalább az alapokat meg tudják tanulni.

10. *Felnőtt fejjel hogyan emlékszik a tanító néniére?*

Szigorú, de nagyon jó tanító néni volt, nagyon kellemes élményeim vannak vele kapcsolatban.

11. *Volt-e olyan mondata a tanítás során, ami sokszor eszébe jut életében?*

Volt egy sajátos megfogalmazása arra, hogy tanulni kell, mert ez nagyon fontos a felnőtt életben, de sajnos nem jut pontosan eszembe.

12. *Felnőttként változott-e a véleménye a tanító néni tanítási módszereiről?*

Nem változott.

13. *Követte-e a tanító néni iskolai tevékenységét azután is, miután már nem volt tanítványa?*

Igen, utána már nem sokáig tanított, mert nyugdíjba ment, de követtem tovább is.

14. *Élete végéig a faluban élt-e a tanító néni?*

Igen.

15. *Részt vett-e a falu kulturális tevékenységeiben?*

Részt vett, színjátszó kört is vezetett.

16. *Mi a legkedvesebb emléke a tanító néniről?*

Azt hiszem az, amikor először megfogta a kezemet, amikor tanította a betűket.

(Az interjút készítette Deák Csaba V. osztályos tanuló.)

Lóricz Ildikó Katalinnal (tanítónő, 40 éves) és György Mária Melindával (vállalkozó, 40 éves) készített interjúk:

1. *Hányadik osztályban tanította Önt Both Rákhel tanító néni?*

L.I.K.: 1-4 osztályban.

Gy.M.M.: 1-4 osztályban tanított minket.

2. *Milyen pedagógus volt?*

L.I.K.: Nagyon felkészült, szigorú, következetes és nagyon pontos munkát végző pedagógus volt.

Gy.M.M.: Nagyon jó és szigorú pedagógus volt.

3. *Hogyan adta fel a leckéket?*

L.I.K.: Nagyon jól, részletesen magyarázott és sosem lépett tovább, amíg mindenki nem értette meg.

Gy.M.M.: Nagyon részletesen elmagyarázott mindent, úgy, hogy a leggyengébb tanuló is megértette.

4. *Szerette-e ön a tanító nénit?*

L.I.K.: Szerettem. Nagyon szigorú volt, és nem olyan kapcsolat volt közöttünk, mint a mostani diák-pedagógus közötti kapcsolat, viszont éreztük azt, hogy fontosak vagyunk számára.

Gy.M.M.: Igen, szerettem.

5. *Felnőtt fejjel hogyan emlékszik a tanító nénire?*

L.I.K.: Szigorúnak tartottam, viszont felkészített az 5-8 osztályra, pontos munkára, fegyelemre szoktatott. Amikor felnőttem, akkor értettem meg, hogy azt, amit tett olyan szigorral, azt csak a mi érdekünkben tette.

Gy.M.M.: Szeretettel gondolok rá.

6. *Volt-e a tanító néninek olyan mondata a tanítás során, ami önnek még most is sokszor eszébe jut?*

L.I.K.: Minden mondata fontos volt, külön nem jegyeztem meg ilyent.

Gy.M.M.: Mikor a gyerekekkel tanulunk, mindig eszembe jut az a mondata, hogy: a hogy előtt mindig vessző van. Fontosnak tartotta a helyesírás megtanítását minden gyermeknek.

7. *Részt vett-e a tanító néni a falu kulturális tevékenységeiben?*

L.I.K.: Igen, sokáig könyvtárat és színjátszó kört is vezetett.

Gy.M.M.: Igen, a könyvtárat is ő vezette.

8. *Mi a legkedvesebb emléke a tanító néniről?*

L.I.K.: A sok szereplés. Nagyon sokat szerepeltünk, és ez nagyon közel hozott minket egymáshoz.

Gy.M.M.: Az, hogy szeretettel tanított minket, volt, hogy megbántottuk őt, de mindig megbocsátott.

(A kérdéseket összeállította és az interjút készítette György Kamilla V. osztályos tanuló.)

Kápolnásfalu azon községek közé tartozik, amelynek külön népviselete van, s azt még a kommunista évek alatt is használták. Az asszonyok, lányok székelruháját évtizedeken át Both Teréz varrónő készítette.

Both Teréz (született Orbán) 1921. március 29-én született Kápolnásfaluban. Tizenkét gyermek született a családban, ebből heten maradtak életben, ő volt a legkisebb.

Azért, hogy a család megélhetését segítse, 1937-ben, fiatal lányként Szebenbe ment szolgálni. Tehetséges, ügyes kezű volt, munkaadói szerették, megbecsülték. A szebeni keresetéből 1938-ban megvarrta a saját székelyruháját (ez a székelyruha ma is megvan).

Első férje Both János volt, aki a háborúban 1945-ben meghalt. A háború utáni nehéz években, egy árván maradt kislánnyal, 1946-ban férjhez ment Both Károlyhoz, akivel közösen dolgoztak a gazdaságban. Gyermeküket, Máriát (született 1941-ben) és Lajost (született 1947-ben) nagy szeretetben, becsülettel munkára nevelték.

Both Teréz fiatalasszonyként, 1956-ban kezdett másnak is ruhát varrni. Előbb férfiinget, alsóneműt, női ruhát, kötényt varrt, majd az 50-es évek végén elkezdte a székelyruha varrását. A lányoknak piros bogos anyagból varrta a szoknyát és a lájbit, hozzá a székelyinget, alsószoknyát és a kötényt. Ragaszkodott a kézi munkához, ezért az ingre, alsószoknyára, kötényre saját maga horgolta a csipkét, sőt a kötényt is ő hímezte ki szegfűs mintával. A legényeknek székelyinget varrt.

Kápolnásfaluban mindig megvolt a székelyruha viselete, lakodalmakkor, ünnepi alkalmakkor, egyházi ünnepeken a fiatal lányok, asszonyok népviseletben jelentek meg. A 60-80-as években szinte minden lánynak, fiúnak volt székelyruhája, köszönhetően annak, hogy a mindenkori hatalom még a legdurvább kommunista években sem tiltotta a székelyruha viselését, és Balázs Irénke tanító néni kitartó munkával, az asszonyok kézimunkakörein szorgalmazta is a viselet megtartását. Teréz néni rendületlenül varrta a ruhákat, soha nem egyszerűsítve, másítva meg az eredeti viseletet. A székelyruha varrása számára áhítat, imádság volt, a székely népe iránti őszinte, tiszta szeretet. A faluban szinte nincs olyan család, ahol ne lenne valamilyen ruhadarab, amit ő varrt.

Fiatalasszonyként, a varrás mellett kendert termelt, font és szőtt. A szüleitől tanult népszokásokat megtartotta, lányának is ő készítette el a hozományt.

Felelősségének érezte, hogy a székelyruha varrásának tudományát átadja egy fiatal varrónőnek. Teréz néni 85 éves koráig varrt, akkor Péter Edith vette át a mesterséget.

Both Teréz néni 2011. március 29-én hunyt el, 90 évesen.

A faluban sokan őrzik emlékét, szeretettel beszélnek róla.

Péter Edith (varrónő, 44 éves):

Both Teréz nénitől tanulta a varrást, s már 13 éve varrja egyedül a székelyruhákat. Az elején besegített Teréz néninek, s fokozatosan tanulta meg a székelyruha varrásának lépéseit.

Teréz néni kiváló tanító volt, nagy szaktudással magyarázta el a varrás fortélyait, s megtanította az alapos, pontosan végzett munka szépségét. A tanultakat nem változtatja meg, azt a régi modellt varja, amit Teréz néni is varrt fiatalasszonyként. Nem használ bolti csipkét, kézzel készíti a horgolást és a kötény szegfűs hímzését is, akárcsak mestere, akit nagyon tisztel. A fiatal lányoknak ma is piros bogos anyagból, a fiatalasszonyoknak bordó-fekete, kék-fekete, zöld-fekete, barna-fekete szőttesből varja a csodálatos népi viseletet. Jó két hétbe telik egy ruha megvarrása, a kötény csipkézése is egy hetet vesz igénybe. Évente kb. 20 női székelyruhát varr, emelet férfiinget és férfimellényt is készít. Sajnálatos, hogy nincs olyan fiatalasszony, aki megtanulná a mesterséget, túlságosan munkásnak tartják.

Nagyon tiszteli Teréz nénit, minden ruhavarrásnál szeretettel gondol rá.

(A beszélgetést folytatta és lejegyezte Both Renáta VII. osztályos tanuló.)

Kápolnásfalu mai szellemi arculata sokkal szegényebb, silányabb lenne Balázs Irénke tanítónőnek a tájház anyagát képező népművészeti és népi mesterségek tárgyainak összegyűjtése, féltő gondviselése, az elkallódástól való megmentése nélkül, Both Rákhel tanítónőnek a népi kultúra megőrzése és az ifjak évtizedeken át való kulturális nevelése nélkül, és Both Teréz néni által varrt, nemzeti öntudatot, egyenes emberi tartást, a székely ősökkel való azonosulást adó székelyruhák nélkül.

A dolgozat alapját képező anyagot gyűjtötte György Kamilla és Deák Csaba V.osztályos, Both Petra VI. osztályos és Both Renáta VII. osztályos tanulók. A gyűjtőmunkát irányította és a dolgozat szerkesztését, kiegészítését, ellenőrzését végezte Bálint Irma tanár.

A dolgozat szakmai irányítója Mihály János történész.

Könyvészet:

Orbán Balázs: *A székelyföld leírása*, Pest, 1868, Ráth Mór bizománya

Mihály János: *Gyalogosan a két Homoród mentén*, Hargita Megyei Hagyományörzési

Forrásközpont kiadása, 2010

Balázs Irén: *Kápolnásfalu monográfiája*, Alutus kiadó Csíkszereda, 1996

Hermann Gusztáv Mihály: *Az udvarhelyszéki Havasalja kiváltságos települései: a két Oláhfalú és Zetelaka*, megjelent az Emlékkönyv Imreh István születésének nyolcvanadik évfordulójára, Erdélyi-Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 1999

Gróf Teleki József: *Úti jegyzések*, közli Domokos Pál Péter, Glória Nyomdai Műintézet, 1937